



DARIUSZ SZENKOWSKI

<https://orcid.org/0000-0002-5902-9401>

Wpływ alienacji rodzicielskiej na kondycję psychiczną dzieci i młodzieży w Polsce w sytuacji rozpadu rodziny*

The influence of parental alienation on the mental condition of children and adolescents in Poland in the case of a family breakdown

ABSTRAKT: Autor przedstawił główne przyczyny alienacji rodzicielskiej w Polsce, do których zaliczył przyczynę osobową, związaną z dysfunkcją czy niedojrzałością rodzicielską jednego z rodziców. Taki rodzic-alienator, często przy pomocy swojej rodziny i innych osób, manipuluje całą strukturą psychiczną dziecka, głównie jego emocjami, uczuciami, potrzebami, lękami, by przedstawić drugiego rodzica jako swoiste „zagrożenie” dla dziecka, co zaburza świat psychiczny i emocjonalny młodego człowieka. Dodatkowo w tym celu, poza psychomanipulacją, która jest najczęściej stosowana, rodzic-alienator utrudnia bądź uniemożliwia dziecku wszelki kontakt z drugim rodzicem i całą jego rodziną, by w ten sposób uczynić siebie „głównym światem” w życiu dziecka, zapewniającym mu „najbezpieczniejsze i szczęśliwe życie”, co utrwala w młodym człowieku podporządkowanie i jego zależność od rodzica-alienatora. Skutkiem takiego oddziaływania są zaburzenia w rozwoju emocjonalnym oraz psychicznym dzieci i młodzieży w Polsce, nierzadko prowadzące do samookaleczania, zwłaszcza przez starsze dzieci, a w skrajnych przypadkach do prób samobójczych starszych dzieci i czasem drugiego, izolowanego rodzica. Również i polski system prawa rodzinnego wspomaga zjawisko alienacji rodzicielskiej, co potwierdziła zarówno analiza przepisów prawa, jak i sam sąd rodzinny.

SŁOWA KLUCZOWE: alienacja rodzicielska, przemoc psychiczna i emocjonalna, dobro dziecka, samobójstwo

ABSTRACT: The author has presented the main causes of parental alienation in Poland, including the personal cause connected with one parent's dysfunction or parental immaturity. Such a parent, an alienator, frequently with the help of his/her family or other parties, manipulates

* Ramy tego artykułu uniemożliwiają autorowi szersze podjęcie tego złożonego tematu.

the child's whole mental structure, above all his/her emotions, feelings, needs and fears in order to portray the other parent as somewhat of a "threat" to the child, which distorts in a harmful way the child's psychological and emotional world. Apart from the most frequently used psychological manipulation and with the same view in mind, the alienating parent restricts or prevents any contact between the child and the other parent and all the family of the latter so that he/she can become "the main world" in the child's life, ensuring him/her "the safest and happiest life", which instills in the child both subordination and dependence on the alienating parent. Such an influence results in disturbances of Polish children and adolescents' emotional and psychological development, oftentimes leading to self-harm, especially in the case of older children, and in extreme cases to an attempted suicide on the part of either the child or the rejected parent. Also the Polish system of family law supports the phenomenon of parental alienation, which has been confirmed by an analysis of the provisions of law, as well as by the family court itself in one of its rulings.

KEYWORDS: parental alienation, mental and emotional abuse, the child's well-being, suicide

1. Wstęp

Na przełomie XX i XXI w. w Polsce zmiany w strukturze zwyczajowego postrzegania ról rodzicielskich ze względu na płeć rodzica doprowadziły do większego zaangażowania się ojców w opiekę nad wspólnym dzieckiem. Jednocześnie zwiększyła się tendencja do rozpadu rodzin żyjących w małżeństwie lub w konkubinacie.

W krajach demokratycznych o stanowieniu prawa w istocie nie przesądza czynnik merytoryczny czy aksjologiczny, pożądaný ze społecznego punktu widzenia, a często zawarty w hasłach wyborczych czy w uzasadnieniach ustawodawcy nowego lub nowelizowanego prawa. Innymi słowy, tetyczność prawa *per se* nie decyduje o realizacji wartości w tworzeniu, a potem i w stosowaniu tego prawa, ponieważ o uchwaleniu ustawy (prawa) przesądza wyłącznie liczba głosów posłów i senatorów, głosów często oddanych w wyniku „trudnych” koalicji politycznych partii rządzącej¹.

Można by rzec, że „polityczno-matematyczny” model tworzenia prawa jest często demokratyczną fikcją ochrony praw rodzica (i dziecka) w relacji z państwem, które uczyniło w wielu przypadkach z obywatela (rodzica) współczesnego „niewolnika państwa” w sytuacji rozpadu rodziny, kiedy rodzice podlegają wadliwemu oraz konfliktogennemu (w wielu kluczowych kwestiach) systemowi prawa rodzinnego².

¹ Por. D. Szenkowski, *Pluralizm wartości a wola i racjonalność ustawodawcy – konflikt aksjologiczny w systemie i stosowaniu prawa*, w: *Przemoc w polityce. Polityk i jego emanacje*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 2010, s. 183 i *passim*.

² Szerzej na ten temat: D. Szenkowski, *Władza rodzicielska na tle konfliktów aksjologicznych – niektóre uwagi de lege lata i de lege ferenda. Czy polskie prawo chroni dobro dziecka?*,

Od zarania dziejów rozpad rodziny jest nieodłącznym zjawiskiem dysharmonicznych interakcji rodzinnych. Złożoność życia rodzinnego, wzajemna zależność rodziców dziecka od siebie lub próby wzajemnej niezależności, a czasem „konkurencja rodzicielska” wobec dziecka, często także próba narzucenia prymatu autonomicznego świata (filozofii) wartości jednego z rodziców nad wspólnymi celami życia rodziny (prowadzi to do braku porozumienia i wywołuje konflikty), są częstymi przyczynami jej rozpadu, co jest niekorzystne z punktu widzenia rozwoju i dobra dziecka³.

Rozpadowi rodziny czasem towarzyszy bardzo destrukcyjna psychicznie i społecznie rywalizacja o wyłączne prawo pieczy nad dzieckiem, co niestety jest również wynikiem politycznych manipulacji wyborczych i tworzenia bardzo konfliktogennego prawa rodzinnego przez ustawodawcę⁴.

Obserwując życie polityczne w Polsce, możemy skonstatować, że słowo „rodzina” jest tradycyjnie nadużywanym medialnie hasłem wyborczym prawie każdej partii politycznej ubiegającej się o głos wyborców. Praktyka pokazuje, że faktycznie zmienny politycznie ustawodawca (a przede wszystkim aksjologicznie) w rzeczywistości dba o własne interesy, tj. o jak najdłuższe dzierżenie władzy, co jest szczególnie widoczne w polskiej kulturze politycznej, której główną dominantą jest wykorzystywanie w przekazie medialnym haseł związanych z ochroną rodziny (by oddziaływać na emocje wyborców).

W trakcie rywalizacji o wyłączną pieczę nad małoletnim i inne korzyści z tego płynące bardzo częstym zjawiskiem w tej swoistej „walce o dziecko” jest stosowanie alienacji rodzicielskiej, głównie w celu procesowym (w kierunku pośredniego lub całkowitego pozbawienia nieletniego więzi rodzicielskiej z drugim rodzicem i jego dalszą rodziną), by w ten sposób wykazać przed sądem, że ma ono zaburzone, osłabione bądź niewłaściwe (gorsze) stosunki z jednym z rodziców. Na podstawie różnych negatywnych oddziaływań na psychikę dziecka, najczęściej poprzez psychomanipulację, rodzic, który stosuje przemoc alienacji rodzicielskiej, chce wytworzyć „różnicę procesową” na swoją korzyść przed sądem, by ten uczynił go tzw. pierwszoplanowym rodzicem, tj. powierzył mu wykonywanie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem, a drugiemu rodzicowi (na

w: *Władza rodzicielska. Wybrane zagadnienia regulacji i praktyki prawnej*, red. P.A. Gryguć, K. Kuryłowicz, A. Pawełko, E. Szachniewicz, Temida 2, Białystok 2020, s. 231–255.

³ Por. np. S.L. Zalewska, *Wartości we współczesnej rodzinie. Pomiędzy deklaracją a czynem*, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2017, s. 188 i n., <https://doi.org/10.14746/sr.2017.1.1.15> [dostęp: 6.06.2021].

⁴ Por. np. A. Czerederecka, *Rozwód a rywalizacja o opiekę nad dziećmi*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 163. Jest to również wynik bardzo dyskryminacyjnej polityki i stosowania prawa rodzinnego oraz zaniechania właściwej pomocy dziecku i jednemu rodzicowi, którzy są ofiarami bezwzględnej walki drugiego z rodziców o pieczę nad dzieckiem właśnie przy stosowaniu przemocy alienacji rodzicielskiej.

wniosek pierwszego z nich) ograniczył tę władzę⁵. Owa „przewaga procesowa” dotyczy wytworzenia w stanie faktycznym danej sprawy (sprawa rozwodowa lub opiekuńcza) dowodów na niekorzyść jednego z rodziców, wyłącznie na potrzeby takiego postępowania przed sądem, by udowodnić gorszą jakość relacji dziecko – rodzic.

Oslabianie czy niszczenie więzi rodzicielskiej znalazło swoje potwierdzenie w *Sprawozdaniu Rzecznika Praw Dziecka* za 2015 r., w którym to Marek Michalak podkreślił, że „izolacja dziecka od jednego z rodziców jest coraz częstszą wybieraną strategią procesową w sprawach dotyczących uregulowania sytuacji dziecka po rozstaniu się rodziców”⁶.

Podstawowe pytanie brzmi: czy podczas rozpadu rodziny prawo i sąd powinny zabezpieczyć (chronić) prawnie dziecko przed potencjalnymi i dysfunkcyjnymi zachowaniami jednego lub obojga rodziców wobec niego w tej rywalizacji? Jeśli rozpad rodziny osłabia ją w sposób naturalny, ponieważ następuje z woli jednego lub obojga rodziców, to czy państwo polskie powinno taką rodzinę dalej osłabiać poprzez tworzenie i stosowanie konfliktogennego prawa rodzinnego, które sprzyja powstawaniu i utrwalaniu przemocy alienacji rodzicielskiej wobec dziecka? Odpowiedź wydaje się oczywista. Ustawodawca, tworząc system prawny, ma szczególny obowiązek chronić małoletniego przed takimi praktykami, które niszczą go, zaburzając jego dalszy rozwój emocjonalny, psychiczny i społeczny, jednakże w Polsce zachodzi sytuacja odwrotna.

2. Przemocowy charakter alienacji rodzicielskiej

Alienacja rodzicielska jest zjawiskiem wieloczynnikowym. Na potrzeby tego artykułu ograniczymy się tylko do dwóch głównych przyczyn. Pierwsza to przyczyna osobowa (tzw. pierwotna alienacja rodzicielska), występująca po stronie rodzica (lub obojga rodziców) i jego dalszej rodziny, często przy współudziale innych osób (np. opiekunek, pracowników przedszkoli czy szkół, czasem sąsiadów), które pośrednio lub bezpośrednio na wielu poziomach interakcji psychologiczno-społecznych wspierają rodzica dążącego do częściowego lub całkowitego wyeliminowania z życia dziecka drugiego rodzica i jego dalszej rodziny.

Drugą przyczyną zjawiska alienacji rodzicielskiej są świadome lub nieświadome działania ustawodawcy, który tworzy system prawny sprzyjający stosowa-

⁵ Taki model stosowania prawa rodzinnego w Polsce całkowicie dezintegruje i tak już osłabioną rodzinę, a zwłaszcza nie zabezpiecza praw dziecka szeroko ujętych w Konwencji o prawach dziecka, jak również narusza konstytucyjne prawa rodziców wyrażone w art. 18 Konstytucji RP i innych.

⁶ *Informacja o działalności Rzecznika Praw Dziecka za rok 2015 oraz uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka*, 2016, https://brpd.gov.pl/sites/default/files/informacja_za_rok_2015.pdf [dostęp: 5.10.2021].

niu tego typu przemocy psychicznej wobec dziecka (często zachęcając do tego niektórych rodziców)⁷.

Dokonując deskrypcji czynności alienacyjnych tkwiących w przyczynach osobowych, wskazać należy na świadome i nieświadome działania rodzica (oraz jego potencjalnych, wymienionych już, pomocników), prowadzące do częściowej lub całkowitej izolacji emocjonalnej, psychicznej i fizycznej dziecka od drugiego rodzica (i jego dalszej rodziny, czasem od dorosłego rodzeństwa), których celem jest osłabienie, wypaczenie lub całkowite zaburzenie i/lub zniszczenie najważniejszej więzi – z punktu widzenia dobra małoletniego – jaką jest więź rodzicielska. W tym celu główny sprawca alienacji, tj. rodzic (czasem czyni to babcia, dziadek lub inni członkowie rodziny), manipuluje całą strukturą psychiczną młodego człowieka, głównie jego emocjami, uczuciami, potrzebami, lękami, by przedstawić drugiego rodzica jako swoiste „zagrożenie” dla dziecka. Stosuje się też szantaż emocjonalny bądź typową przemoc psychiczną⁸. Dodatkowo w tym celu, poza psychomanipulacją, która jest najczęściej stosowana, rodzic-alienator utrudnia bądź uniemożliwia nieletniemu wszelki kontakt z drugim rodzicem i całą jego rodziną, by w ten sposób uczynić siebie „głównym światem” w życiu młodego człowieka, zapewniającym mu „najbezpieczniejsze i szczęśliwe życie”, co często wzmacniane jest przez wszelkiego rodzaju prezenty czy atrakcje, które utrwalają w dziecku podporządkowanie i zależność od rodzica-alienatora oraz przynależność do jego rodziny. Taki mechanizm zaburzenia tożsamości rodzinnej małoletniego wzmacniany jest najczęściej uczestnictwem dalszych osób, tj. rodziny i/lub znajomych rodzica-alienatora, by wytworzyć w umyśle młodego człowieka obraz jedyne, prawdziwego świata. Przedstawione działania najczęściej prowadzą do psychicznego, emocjonalnego i fizycznego podporządkowania się rodzicowi-alienatorowi i przyjęcia przez dziecko jego patogenicznych

⁷ Autor uczestniczył w kilkudziesięciu posiedzeniach komisji senackich oraz poselskich procedujących zmiany w prawie rodzinnym i uważa, że jest to świadome działanie ustawodawcy (niezależnie od opcji politycznej). W 2014 r., np. na połączonych komisjach senackich procedujących zmiany w kodeksie postępowania cywilnego oraz w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, wszystkie komisje senackie głosowały za ochroną praw dzieci w sytuacji rozpadu rodziny. Argumenty za zmianą prawa rodzinnego (w kierunku wskazanym przez np. autora) poparł też ówczesny rzecznik Krajowej Rady Sądownictwa Waldemar Żurek. Przedstawiciele Ministerstwa Sprawiedliwości, wyrażający swoją opinię na komisjach, zawsze byli przeciwko zmianom w prawie rodzinnym.

⁸ Por. J. Haines, M. Matthewson, M. Turnbull, *Understanding And Managing Parental Alienation*, informacja z: Online Parental Alienation Conference 2020, 26th November 2020, <https://education.parentalalienation.eu/pa-online-2020-parents> [dostęp: 3.06.2021]: „Parental alienation is a process in which one parent manipulates their child to negatively perceive and reject the other parent”; por. też wypowiedzi specjalistów w programie telewizyjnym *Medycyna i Ty*, wyemitowanym 7 października 2021 r. w TVP3 Poznań, w którym głos na temat alienacji rodzicielskiej i jej skutków zabrali: prof. Jan Jarac (psychiatra), dr Małgorzata Talarczyk (psycholog kliniczny) oraz Dorota Dziamska (pedagog) – <https://poznan.tvp.pl/56262753/07102021> [dostęp: 5.10.2021].

postaw za normę w swoim życiu. W głębokim stadium tej alienacji rodzicielskiej samo dziecko w pewnym określonym wieku (z reguły powyżej 10. roku życia lub wcześniej) żyje już autonomicznie tym „wirusem samozniszczenia”, który mocno osadzony w strukturze psychiczno-emocjonalnej małego, już bez udziału rodzica-alienatora i jego dalszych pomocników, przedłuża tę alienację jako wyraz jego „wolnej woli” (alienacja wtórna). Jest to najtragiczniejszy obraz alienacji rodzicielskiej, w którym dziecko bardzo często otwarcie lekceważy drugiego rodzica i jego rodzinę lub okazuje jawną wrogość, pogardę, nienawiść, nierzadko używając pod adresem drugiego rodzica wulgarnego słownictwa (osobiście lub np. w korespondencji e-mailowej)⁹. Dorastające dziecko jest wówczas większym „sprawcą przemocy” alienacji rodzicielskiej wobec swojego alienowanego rodzica niż sprawca pierwotny (bądź sprawcy), co tym mocniej niszczy emocjonalnie i psychicznie drugiego rodzica, nierzadko decydującego się na najtragiczniejszy krok, jakim jest samobójstwo¹⁰.

Polską normą w postępowaniu sądowym w sytuacji rozpadu rodziny (w której jest dziecko) są kłamstwa i fałszywe oskarżenia (z reguły matki oskarżają ojców), np. o pedofilię, o molestowanie seksualne własnych dzieci, o przemoc fizyczną bądź psychiczną wobec nich lub wobec pierwszego rodzica, by w ten sposób przedstawić drugiego jako przestępcę, przed którym trzeba chronić małego. Takie oskarżenia prawie zawsze padają podczas walki o dziecko¹¹.

Podsumowując, przyczyny osobowe alienacji rodzicielskiej znamionują swoistą niedojrzałość, dysfunkcję rodzicielską, czego podłożem są zaburzenia

⁹ Np. sprawa o sygn. V Nsm 526/20, Sąd Rejonowy dla Warszawy-Mokotowa (informacja własna).

¹⁰ Por. K. Courage, *New Study Finds Little Misuse of Parental Alienation Arguments in Child Custody Cases*, <https://natsci.source.colostate.edu/new-study-finds-little-misuse-of-parental-alienation-arguments-in-child-custody-cases> [dostęp: 3.06.2021] – według autorki ponad 40% rodziców będących w sytuacji umiarkowanej lub bardzo poważnej alienacji rodzicielskiej rozważało samobójstwo.

¹¹ A. Szulc, *Fałszywe oskarżenia o pedofilię*, Newsweek, 9.11.2015, <https://www.newsweek.pl/polska/kobiety-wykorzystuja-oskarzenia-o-pedofilie-przeciwko-partnerom/ngjbcvg> [dostęp: 3.06.2021]; P. Żak, P. Brysacz, *Rozwód z molestowaniem w tle*, Charaktery, 27.07.2016, <https://charaktery.eu/artukul/rozwod-z-molestowaniem-w-tle> [dostęp: 3.06.2021]; M. Pieńkowski, *Rozwód i piekło pomówień*, Rzeczpospolita, 30.05.2014, <https://www.rp.pl/artukul/1113868-Rozwod-i-pieklo-pomowien.html> [dostęp: 3.06.2021]; *Fałszywe oskarżenia o molestowanie*, 9.11.2011, <https://kobieta.wp.pl/fałszywe-oskarzenia-o-molestowanie-5982430628250753a> [dostęp: 3.06.2021]. Według statystyk sporządzonych przez autora niniejszego artykułu na podstawie obserwacji własnych i innych prawników zjawisko to występuje w ok. 70% przypadków. Często na podstawie takich fałszywych oskarżeń dochodzi jednak do skazania ojca przez sąd. To też jest „sądowy zwyczaj” w Polsce, ale ten fakt bywa z reguły przemilczany. Głównymi powodami są właśnie rywalizacja o pieczę nad dzieckiem i środki finansowe, jakie wiąże się z małym, tj. alimenty, a ostatnio świadczenie wychowawcze z programu 500+. Celem tego programu była zachęta do zakładania rodzin i zwiększenia dzietności w Polsce, ale okazało się, że osiągnięto cel odwrotny.

emocjonalne czy już psychiczne rodziców, którzy stosują tę przemoc psychiczną i emocjonalną wobec własnego dziecka i drugiego rodzica (i jego dalszej rodziny), głównie z powodu nienawiści do tego rodzica, a czasem i z powodu finansowych profitów, jakie oferuje system prawny w Polsce rodzicowi, któremu sąd powierzy wykonywanie władzy rodzicielskiej, podczas gdy drugiemu ją ograniczy.

Rzecznik Praw Dziecka w 2014 r., w swoim *Sprawozdaniu Rzecznika Praw Dziecka za 2013 r.*, po analizie tysięcy spraw, jakie do niego trafiają, skonstataował: „Należy zrezygnować z konfliktogennych przepisów prawa rodzinnego i dokonać wprowadzenia nowych rozwiązań, gwarantujących prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców”¹². W 2017 r. RPD w swoim generalnym wystąpieniu do ministra sprawiedliwości postulował o szybkie zmiany w prawie rodzinnym, wskazując, że „Alienacja rodzicielska od jednego z rodziców jest niewątpliwie formą przemocy emocjonalnej. Świadome bądź nieświadome zachowania alienacyjne doprowadzają do zaburzeń osobowościowych, emocjonalnych, społecznych i rozwojowych dziecka. Wciąganie w konflikt okołorozwodowy, manipulacja, sterowanie lękami dziecka, szantaż emocjonalny są niestety działaniami powszechnymi. Indukowane dziecku negatywne postawy i przekonania wobec drugiego rodzica, skutkują głębokimi zaburzeniami w sferze emocjonalnej dziecka i mają ogromny wpływ na jego późniejsze – dorosłe – życie. [...] Izolacja dziecka od jednego z rodziców w sytuacji, gdy jedyną przesłanką takiego postępowania jest silny konflikt z drugim rodzicem, powinna spotkać się z szybką i stanowczą reakcją sądu. Jest to bowiem naruszenie odpowiedzialności rodzicielskiej, zapisanej w obecnie funkcjonujących przepisach jako władza rodzicielska”¹³.

Drugą, ważniejszą przyczyną alienacji rodzicielskiej jest system prawny, który sprzyja powstawaniu tego zjawiska.

Od momentu uchwalenia kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w dniu 25 lutego 1964 r.¹⁴ kodeks ten w swoich przepisach prawa – w sytuacji rozpadu małżeństwa czy konkubinatu – zawierał możliwość ingerencji „z urzędu” w prawa rodzicielskie rodziców z powodu samego faktu rozwodu (tzw. przesłanka formalna), czego dotyczył art. 58. Analogicznie było w przypadku rozpadu konkubinatu, co regulował art. 107 k.r.o.

¹² *Informacja o działalności Rzecznika Praw Dziecka za rok 2013 oraz uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka*, 2014, https://brpd.gov.pl/sites/default/files/informacja_rpd_2013.pdf [dostęp: 5.10.2021].

¹³ Wystąpienie generalne Rzecznika Praw Dziecka do Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 kwietnia 2017 r. (sygn. GAB.422.5.2017.BS), http://bip.brpd.gov.pl/sites/default/files/wyst_2017_04_21_alienacja.pdf [dostęp: 6.06.2021], oraz pismo z dnia 11 grudnia 2017 r. (ta sama sygnatura).

¹⁴ Ustawa z 25 lutego 1964 r. (Dz.U. z 1964 r., nr 9, poz. 59 z późniejszymi zmianami).

W ten sposób już w 1964 r. w ogóle pominięto klauzulę dobra dziecka oraz prawo dziecka do życia w rodzinie w sytuacji rozpadu jego rodziny, mimo że przepisy prawne w art. 95 i art. 96 k.r.o. nie uległy istotnej zmianie, a ich treść jest nadal aktualna: „władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka [...] powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny [...]. Rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka [...]. Głównym obowiązkiem rodziców w trakcie życia w rodzinie, jest wykonywać swoje ww. prawne i inne obowiązki wobec dziecka”.

Możliwość ingerencji w najważniejsze dla rodziców prawa (prawa rodzicielskie) była wyrazem ówczesnego ducha polityki rodzinnej odradzającego się państwa polskiego, dlatego nie można było wymagać od komunistycznego ustawodawcy racjonalnego tworzenia prawa i jego stosowania. Polska, będąca wówczas krajem socjalistycznym i totalitarnym, politycznie podporządkowanym Związkowi Radzieckiemu, nie mogła tworzyć przepisów chroniących rodzinę, aczkolwiek zjawisko alienacji rodzicielskiej wówczas prawie nie występowało. Zmiana ustroju, jaka dokonała się po 1989 r., zmiana w podejściu do rodzicielstwa, większy udział kobiet w rozwoju zawodowym, wzrastający odsetek rozwodów – to wszystko zmieniło obraz stosunków rodzinnych i społecznych w Polsce, a tym samym stworzyło warunki do tego, aby bardziej zaangażować ojców w opiekę nad dzieckiem w sytuacji rozpadu rodziny. Jednakże prawo rodzinne, tj. kodeks rodzinny i opiekuńczy, nie uległo zmianie, a wobec wzrostu liczby rozpadających się rodzin pojawiać zaczęły się pierwsze problemy z ochroną więzi rodzicielskiej z tymi rodzicami, którzy nie byli tzw. pierwszoplanowymi rodzicami. Polski model „ochrony wzajemnych praw rodzica i dziecka” wyglądał następująco. Podczas wspólnego życia w rodzinie matka i ojciec współorganizowali sobie czas opieki nad własnym dzieckiem, autonomicznie decydując o wszystkim, co miało z nim związek. W sytuacji rozpadu rodziny przez rozwód sprawa kierowana była do sądu (pozew o rozwód), który wówczas ograniczał jednemu z rodziców władzę rodzicielską, a drugiego czynił „swoistym dysponentem” dziecka w relacji z pierwszym rodzicem, co w sposób naturalny dawało początek procesowi alienacji rodzicielskiej w Polsce. Analogicznie było w sytuacji rozpadu konkubinatu, gdy jedno z rodziców złożyło stosowny wniosek do sądu w przedmiocie powierzenia mu wykonywania władzy rodzicielskiej nad wspólnym dzieckiem z żądaniem ograniczenia tej władzy drugiemu rodzicowi (w tym przypadku nie ma obligatoryjności postępowania sądowego).

Już pod koniec lat 90. XX w., mimo że zjawisko utrudniania i uniemożliwiania dzieciom kontaktów, tj. w istocie tworzenia więzi, z drugim rodzicem (niepełnowartościowym prawnie rodzicem) i jego dalszą rodziną zostało

dostrzeżone przez prawników, to jednak ustawodawca milczał, ponieważ miał w tym swój cel polityczny¹⁵.

Można by zapytać: czy rozpad rodziny powinien umniejszać prawa rodzicielskie jednego z rodziców, a tym samym być prawnym podłożem występowania alienacji rodzicielskiej? Jeśli rozpad rodziny osłabia ją w sposób naturalny, ponieważ dzieje się to z woli jednego lub obojga rodziców, to jaki cel ma ustawodawca, aby zaniechać szczególnej ochrony dzieci przed możliwością wystąpienia alienacji rodzicielskiej w Polsce?

Problemy ochrony praw i dobra dzieci w sytuacji rozpadu ich rodzin zostały pozornie dostrzeżone przez ustawodawcę, który w 2008 r. dokonał dużej nowelizacji prawa rodzinnego (obowiązywała od 13 czerwca 2009 r.). Do przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wprowadzono niefortunne pojęcie „porozumienia rodzicielskiego” czy „planu rodzicielskiego”¹⁶, które *de facto* uzależniło ochronę prawną dziecka i jednego z rodziców od woli pierwszego rodzica, co w istocie było dalszym – i w dodatku prawnym – osłabianiem rodziny i praw samego dziecka do ochrony jego więzi z drugim rodzicem (i jego dalszą rodziną), a to z kolei tylko wzmocniło zjawisko alienacji rodzicielskiej w Polsce.

Problemy ochrony małoletnich przed zjawiskiem alienacji rodzicielskiej trwały, a dziecko mieszkające w Polsce w wielu przypadkach doświadczało już prawnej izolacji od drugiego rodzica, co tym samym naruszało prawo dziecka do utrwalania więzi z obojgiem rodziców w sytuacji rozpadu rodziny. W 2011 r. ustawodawca kolejny raz „dostrzegł” ten problem i dokonał nowelizacji prawa – tym razem kodeksu postępowania cywilnego. Efektem tej nowelizacji (nieudanej) było uchwalenie i wejście w życie z dniem 13 sierpnia 2011 r. do tego kodeksu oddziału 6: *Sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem* (art. 59815–59821 k.p.c.)¹⁷.

Od początku prac nad wspomnianymi przepisami prawa o egzekucji kontaktów sygnalizowano negatywne oceny tego kontrowersyjnego rozwiązania, które było w istocie eksperymentem doprowadzającym do pogorszenia stanu ochrony praw dziecka i rodziców. To z kolei powiększyło problem alienacji rodzicielskiej od jednego z rodziców i jego dalszej rodziny, co w istocie było przemocą emocjonalną (psychiczną) wobec dziecka i wobec drugiego rodzica. Zaburzenia

¹⁵ Według Wandy Stojanowskiej w ok. 96% przypadków to matki zaburzają normalne relacje dziecka z ojcem. Autorka – za pomocą ankiet – zapytała o to sędziów wydziałów rodzinnych, który potwierdzili, że w 95,9% postępowań sądowych o kontakty (ochrona więzi rodzicielskiej) to matki utrudniają te kontakty dzieciom, jak również angażują je w konflikt okołorozwodowy. Por. W. Stojanowska, *Władza rodzicielska pozamałżeńskiego i rozwiedzionego rodzica. Studium socjologiczno-prawne*, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2000, s. 138; por. też M. Cabalski, *Przemoc stosowana przez kobiety*, Impuls, Kraków 2017, s. 322.

¹⁶ Ustawa z dnia 6 listopada 2008 roku o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2008 r., nr 220, poz. 1431); por. art. 58 i art. 107 k.r.o.

¹⁷ Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego z 26 maja 2011 r. (Dz.U. z 2011 r., nr 144, poz. 854).

więzi rodzicielskiej prowadzą z reguły do *sui generis* kalectwa emocjonalnego i psychicznego dziecka oraz przyczyniają się do niedostosowania społecznego małoletniego, co często prowadzi do tworzenia zaburzonych relacji rodzinnych w jego już dorosłym życiu¹⁸.

Postępowanie w przedmiocie egzekucji kontaktów to w istocie wymierzenie kary finansowej, które jest dwuetapowe. W pierwszym etapie sąd wylicza kwotę, jaką zagrozi rodzicowi (zastosuje ją) do wymierzenia kary finansowej w drugim etapie. Postępowanie w pierwszej fazie może trwać rok lub 2 lata. Postępowanie w drugiej fazie również może trwać rok lub 2 lata. W sumie, aby skutecznie wyegzekwować kontakty rodzica z dzieckiem poprzez karę finansową od rodzica, który utrudnia ochronę prawa dziecka do obojga rodziców, potrzeba z reguły 3–4 lat lub dłużej. Tak długi okres wystarczy, aby samo dziecko zaczęło stosować wobec własnego rodzica wtórną alienację rodzicielską (młody człowiek już bez pomocy pierwszego rodzica wypiera się relacji z drugim rodzicem, co najczęściej jest efektem psychomanipulacji). W czasach pandemii ten okres wydłuża się o kolejne lata. Ostatecznie sąd po tych paru latach wyda nakaz zapłaty, co wcale nie gwarantuje egzekucji kontaktów, ponieważ proces izolacji fizycznej i emocjonalnej można powtórzyć w kolejnych latach życia dziecka.

Kolejnym, szczególnym przypadkiem dysfunkcji prawa rodzinnego jest postępowanie w przedmiocie egzekucji kontaktów dziecka z rodzicem na pierwszym etapie, kiedy to sąd I instancji po wydaniu postanowienia w tym przedmiocie zagrozi rodzicowi, który izoluje dziecko od drugiego rodzica i jego dalszej rodziny, określoną wysokością kary finansowej. Rodzic stosujący alienację rodzicielską z reguły odwołuje się od tego postanowienia do sądu II instancji, który to sąd – uwzględniając odwołanie – może oddalić taki wniosek pokrzywdzonego rodzica o zagrożenie. Wówczas cała sprawa o egzekucję kontaktów kończy się tylko na pierwszym etapie, co oznacza, że rodzic dochodzący praw swoich i dziecka w sądzie nie znajduje w ogóle ochrony prawnej w Polsce.

Z kolejnym przypadkiem fikcji ochrony prawnej mamy do czynienia na drugim etapie egzekucji kontaktów. Na pierwszym etapie tego postępowania sąd zagroził rodzicowi alienującemu dziecko określoną karą finansową i kara ta jest już prawomocna z uwagi na brak złożenia środka zaskarżenia bądź oddalenia przez sąd II instancji odwołania, jakie złożył rodzic, któremu zagrożono taką karą finansową. Jeśli rodzic ten dalej stosuje tzw. recydywę w uniemożliwianiu bądź utrudnianiu tychże kontaktów, to w istocie wciąż narusza czy osłabia więź

¹⁸ Por. E. Holewińska-Lapińska, *Sędziowska ocena efektywności stosowania przepisów dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁵–598²⁰ k.p.c.) w świetle wyników badania ankietowego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2016, s. 1, 34. Por. też S. Cudak, *Znaczenie więzi emocjonalnych w rodzinie dla prawidłowego funkcjonowania dzieci*, „Pedagogika Rodziny” 2012, nr 2 (4), s. 34; por. też M. Tański, *Sytuacja psychologiczna dziecka rozstających się rodziców*, Centrum Mediacji Partners Polska, Warszawa 2016, s. 2–5.

rodzicielską dziecka z drugim rodzicem – wówczas sąd na drugim etapie postępowania i na wniosek rodzica uprawnionego rozpatruje wydanie nakazu zapłaty, mnożąc kwotę zagrożenia (z pierwszego etapu) przez liczbę naruszeń prawa do kontaktów wykazanych w drugim postępowaniu sądowym (drugi etap). Jeśli nakaz zapłaty kary finansowej z drugiego etapu postępowania zostanie oddalony po jego zaskarżeniu (po kontroli instancyjnej), ukazuje to wówczas *expressis verbis* fikcję prawną ochrony praw i dobra dziecka w Polsce. Innymi słowy, po 2 czy 4 latach sądowej batalii o wyegzekwowanie tych kontaktów, w istocie o zaprzestanie stosowania izolacji fizycznej i emocjonalnej dziecka od jednego z rodziców (czy np. dziadków tego rodzica, którzy mają ustalone kontakty z wnukiem/wnuczką) – wracamy do stanu (chwili) przed złożeniem wniosku do sądu. Taki mechanizm utrwala tylko bezkarność i wręcz zachęca dysfunkcyjnego rodzicielsko rodzica do dalszego stosowania przemocy alienacji rodzicielskiej, ponieważ polski wymiar sprawiedliwości w żaden sposób nie zmusił go do przestrzegania prawa.

Takie nieskuteczne postępowanie w przedmiocie ochrony prawa dziecka do obojga rodziców z „niepełnoprawnym rodzicem”, tj. powyższe postępowanie sądowe dotyczące wykonania kontaktów (art. 113 k.r.o. w związku z art. 598¹⁵ k.p.c. i dalszymi), z reguły kończy się tylko wzmocnieniem zjawiska alienacji rodzicielskiej przez jednego z rodziców, i to na podstawie prawa, które miało ochronić dziecko przed tą fizyczną i emocjonalną izolacją od drugiego rodzica. Problemy prawa rodzinnego związane z dziećmi stały się już tak powszechne w mediach, że powstało nawet wyrażenie **sieroty sądowe**¹⁹.

Poza wymienionymi wadliwościami w stosowaniu prawa na podstawie kodeksu postępowania cywilnego w doktrynie wskazano również na inne problemy związane ze sprawiedliwością proceduralną przed sądem II instancji, a łączące się z postępowaniem dowodowym, co tym bardziej komplikuje cały proces sprawiedliwego rozstrzygnięcia w sprawach rodzinnych czy opiekuńczych²⁰.

Kolejny raz wymienione nowelizacje prawa rodzinnego petryfikowały tylko fikcję ochrony praw dziecka, która dodatkowo wzmocniła zjawisko alienacji rodzicielskiej²¹. W 2019 r. na konferencji w Toruniu wiceminister sprawiedliwości oraz RPD oficjalnie poinformowali, że ustawodawca w ramach reformy prawa

¹⁹ *Sieroty sądowe*, „PRIME” 2012, nr 12, s. 7–11.

²⁰ Por. D. Szenkowski, *Zasada fair trial w kontekście prawa do obrony i kontroli instancyjnej w postępowaniu przed sądem II instancji na przykładzie spraw rodzinnych i opiekuńczych w Polsce*, w: *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrzejek, S. Kotas, F. Manikowski, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 387–411.

²¹ Nikt w Polsce nie ponosi odpowiedzialności za stanowanie takiego niszczącego rodzinę i psychikę dzieci prawa rodzinnego, które jest świadomie tworzone głównie przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Autor niniejszego artykułu wielokrotnie spotykał się z pracownikami (sędziami) tego ministerstwa i omawiał z nimi te problemy.

rodzinnego przygotowuje nowe przepisy o pieczy naprzemiennej i o penalizacji alienacji rodzicielskiej, jednakże zapowiadanych zmian nie uchwalono²².

3. Wnioski

Prawny aspekt wadliwego prawa rodzinnego wskazano również w orzecznictwie, np. sąd opiekuńczy w 2017 r. w swoim uzasadnieniu skonstatował: „Alienacja rodzicielska jest efektem zachowań, występujących najczęściej w wyniku rozstania się (rozpadu związku – rozwodu) rodziców dziecka. Jednym z elementów alienacji jest przyznawanie głównej opieki nad dzieckiem jednemu z rodziców, co zarazem ogranicza kontakt z drugim rodzicem i w efekcie może wywołać u dziecka wiele niepożądanych zachowań i zaburzeń. Zerwanie więzi między dzieckiem a jednym z rodziców jest dla niego krzywdą [...] Naruszanie naturalnego prawa dziecka do równej opieki i miłości obojga rodziców, w szczególności wykluczenie rodzicielskie – jest najgorszą krzywdą jaką można zrobić dziecku, stanowi wobec dziecka przemoc!”²³.

W anglojęzycznej literaturze psychologicznej, która porusza tematy skutków alienacji rodzicielskiej, Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne (ang. American Psychological Association – APA) konstatuje: „Dzieci, które były poddawane przemocy rodzicielskiej (Alienacja Rodzicielska) cierpią później na zaburzenia lękowe, stany depresyjne, niską samoocenę, mają objawy stresu pourazowego oraz dochodzi wśród nich do prób samobójczych w takim samym stopniu, a nierzadko większym, niż dzieci będące ofiarami przemocy fizycznej lub przemocy seksualnej”²⁴. Skutkami doświadczenia przez dzieci i młodzież przemocy psychicznej i emocjonalnej są m.in.: utrata zdolności do dawania i przyjmowania miłości od rodziców; zaburzone wzorce i relacje rodzinne, ze skłonnością do powtarzania ich w swoim dorosłym życiu; problemy psychosomatyczne, głównie trudności ze snem i z jedzeniem; konfliktowy stosunek

²² Dnia 23 lutego 2019 r. w Toruniu, w Wyższej Szkole Kultury Społecznej i Medialnej, odbyło się sympozjum naukowe pt. „Pojednanie w małżeństwie i w rodzinie”. Autor niniejszego tekstu osobiście pytał o rozwiązania prawne związane ze zjawiskiem alienacji rodzicielskiej. Na sympozjum wspomniano o wprowadzeniu pieczy naprzemiennej jako instytucji w prawie rodzinnym, jak również o karze więzienia (do 5 lat w Belgii) w sytuacji uniemożliwiania dziecku kontaktów z drugim rodzicem. Wiceminister sprawiedliwości zachwalał też nowelizację kodeksu postępowania cywilnego o karach finansowych wobec rodziców, którzy uniemożliwiają dziecku kontakt z drugim rodzicem. W rezultacie, jedynie przedstawiono propozycje, po czym zaniechano ich wprowadzenia. Dziwić może fakt, że ta opcja polityczna ze słowa „rodzina” uczyniła swoje główne hasło wyborcze (sic!).

²³ Sąd Rejonowy w Kępnie, z uzasadnienia postanowienia z dnia 31.10.2017 r. sygn. III Nsm 180/15, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/iii-nsm-180-15-postanowienie-sadu-rejonowego-w-kepnie-522609986> [dostęp: 6.06.2021].

²⁴ Cyt. za: ibidem.

do autorytetów, jak również zanik autorytetów, zwłaszcza w rodzinie; problemy z panowaniem nad gniewem i wrogością; niskie poczucie własnej wartości; nadmierna zależność (osobowość zależna); problemy z budowaniem relacji interpersonalnych, a także z tworzeniem związków intymnych; brak zaufania; depresja; alienacja społeczna; skłonność do uzależnień, głównie od alkoholu i narkotyków; stany lękowe; tendencje samobójcze²⁵.

Czasem zdarza się, że w sytuacji rozpadu rodziny samo dziecko preferuje jednego z rodziców, np. ojca, wówczas w sądzie przedstawia się to w ten sposób, że małoletni został przez niego zmanipulowany²⁶.

Doświadczanie przemocy alienacji rodzicielskiej w dzieciństwie przekłada się bezpośrednio na przyszłe i zaburzone relacje interpersonalne w osobniczym i dorosłym życiu młodego człowieka. „W 2018 r. Polska była na drugiej pozycji w Europie pod względem liczby przypadków zaburzeń psychicznych i emocjonalnych u dzieci i młodzieży (m.in. z powodu niskiej jakości ochrony praw dziecka i rodzica w sądzie rodzinnym w sytuacji rozpadu rodziny)”²⁷. „W 2014 i w 2019 r. Polska zajmowała drugie miejsce w Europie pod względem liczby samobójstw nieletnich (m.in. z powodu niskiej jakości ochrony praw dziecka i rodzica w sądzie rodzinnym w sytuacji rozpadu rodziny)”²⁸. Sytuacja pandemiczna pogorszyła kondycję psychiczną młodych ludzi, co potwierdzają częściowe policyjne statystyki.

W 2020 r. w całej Polsce w przedziale wiekowym 7–18 lat życie odebrało sobie 107 dzieci – najmłodsze z nich miało 8 lat²⁹. Ogólna liczba zamachów

²⁵ Typologia rozszerzona zob. *Alienacja rodzicielska – forma przemocy, która niszczy psychikę dziecka*, <https://alienacjarodzicielska.pl/alienacja-rodzicielska-forma-przemocy-ktora-niszczy-psychike-dziecka> [dostęp: 6.06.2021]; por. też M. Tański, *Sytuacja psychologiczna...*, s. 3 i n.

²⁶ Tak w sprawie o sygn. V ACa 315/20, SA Katowice, wyrok z dnia 27.01.2021 r. (informacja własna).

²⁷ Por. A. Szczepańska, K. Klinger, *Dzieci w psychicznej rozszypce. Liczba najmłodszych z problemami psychicznymi rośnie w zaskakującym tempie*, *Gazeta Prawna*, 5.03.2018, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/zdrowie/artykuly/1108730,liczba-dzieci-z-problemami-psychicznymi.html> [dostęp: 30.05.2021].

²⁸ „Pod względem liczby samobójstw popełnianych przez osoby do 19. roku życia w 2014 r. Polska zajmowała drugie miejsce w Europie” – M. Jantos, *Samobójstwa dzieci i młodzieży*, https://www.krakow.pl/aktualnosci/243736,30,komunikat,samobojstwa_dzieci_i_mlodziemy.html?_ga=2.119528905.1334795245.1604434089-2141711462.1600248508 [dostęp: 30.09.2021]; B. Grygiel, *Samobójstwa nieletnich: Polska na drugim miejscu w Europie*, *Focus*, 8.05.2019, <https://www.focus.pl/artykul/samobojstwa-nieletnich-polska-na-drugim-miejscu-w-europie> [dostęp: 30.09.2021].

²⁹ K. Grzelak, *W roku pandemii wzrosła liczba samobójstw wśród dzieci. Polska policja pokazuje tragiczne statystyki*, *Focus*, 8.03.2021, <https://www.focus.pl/artykul/w-roku-pandemii-wzrosla-liczba-samobojstw-wsrod-dzieci-polska-policja-pokazuje-tragiczne-statystyki> [dostęp: 6.06.2021]; <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zamachy-samobojcze/63803,Zamachy-samobojcze-od-2017-roku.html> [dostęp: 27.10.2021].

samobójczych dzieci i młodzieży wyniosła 943 (w grupie od 7 do 12 lat – 29 zamachów, w grupie od 13 do 18 lat – 814 zamachów samobójczych)³⁰.

Od początku stycznia do końca września 2021 r. liczba zamachów samobójczych wśród dzieci w grupie wiekowej 7–12 lat wzrosła do 54 (wzrost prawie o 100% względem 2020 r.). W grupie wiekowej 13–18 lat liczba zamachów samobójczych wyniosła 951, co razem w obu grupach wiekowych daje liczbę 1005 (w 2020 r. – 943). Zamachy samobójcze zakończone śmiercią w grupie wiekowej od 7 do 12 lat – 1 zgon, w grupie wiekowej od 13 do 18 lat – 91 zgonów (razem 92 zgony w obu grupach wiekowych)³¹.

Największy odsetek zamachów samobójczych występuje wśród „dorosłych dzieci” (19–24 lata) – w 2020 r. liczba zamachów samobójczych wyniosła w tej grupie wiekowej 1242, ale już w 2021 r., za okres tylko 9 miesięcy (od stycznia do września), było to 1141. Z kolei zamachy samobójcze zakończone śmiercią w tej grupie wiekowej wyniosły: w 2020 r. – 349 zgonów, za 9 miesięcy 2021 r. (od stycznia do września) – 248 zgonów³².

Należy mieć na uwadze, że są to tylko zgłoszone przypadki, a eksperci w zakresie tego tematu uważają, że liczba rzeczywistych zamachów samobójczych może być kilka razy wyższa³³.

Alienacja rodzicielska przyczynia się także do ograniczania dziecku świata jego wartości, przyczynia się do swoistego monizmu aksjologiczno-kulturowego i emocjonalno-psychicznego poprzez skazanie dziecka tylko na przestrzeń życiową jednego, dysfunkcyjnego rodzicielsko rodzica, co również osłabia jego odporność psychiczną na coraz bardziej skomplikowany świat³⁴. Dziecko z reguły czerpie radość, siłę czy energię do życia z miłości rodzicielskiej, która w wielu przypadkach jest swoistą „tarczą ochronną”, za pomocą której każdy z nas rozwiązywał swoje problemy wieku młodzieńczego. Osłabienie tej energii od matki czy ojca ma negatywny wpływ na sposób rozwiązywania różnych problemów przez dziecko (zwłaszcza w jego wieku młodzieńczym), jak i wpływa na jakość życia niepełnoletniego czy już „dorosłego dziecka”³⁵. W relacjach interpersonalnych, a zwłaszcza w relacjach rodzicielskich (również rodzinnych), tkwi źródło

³⁰ <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zamachy-samobojcze/63803,Zamachy-samobojcze-od-2017-roku.html> [dostęp: 27.10.2021].

³¹ Statystyki uzyskane z Komendy Głównej Policji w ramach dostępu do informacji publicznej za 9 miesięcy 2021 r. (informacja własna).

³² Statystyki uzyskane z Komendy Głównej Policji w ramach dostępu do informacji publicznej za 9 miesięcy 2021 r. (informacja własna).

³³ Tak Michał Murgrabia, prezes platformy ePsycholodzy.pl, w: J. Michalik, *Popelnili samobójstwo, bo nie mieli za co żyć. Śmiertelne żniwo koronakryzysu*, Sądcezanin info, 4.08.2021, <https://sadczezanin.info/wiadomosci/popelnili-samobojstwo-bo-nie-mieli-za-co-zyc-smiertelne-zniwo-koronakryzysu> [dostęp: 10.10.2021].

³⁴ Por. J.M. Domańska, *Teoretyczne aspekty zjawiska samobójstw*, „Pedagogika” 2017, t. 26, nr 2, s. 194, [dx.doi.org/10.16926/p.2017.26.36](https://doi.org/10.16926/p.2017.26.36).

³⁵ Zob. przypis 31.

naszych sukcesów, naszej siły przetrwania bądź różnych porażek życiowych, wśród których najtragiczniejszą jest próba samobójcza naszego dziecka.

Maria Jarosz w swoich badaniach nad przyczynami samobójstw wyróżniła właśnie problemy rodzinne, które najczęściej pojawiają się w sytuacji rozpadu rodziny: „[...] nie ulega wątpliwości, że wszelkie formy zachowań autodestrukcyjnych (łącznie z samouszkodzeniem) wyrosły na podłożu niekorzystnej sytuacji rodzinnej [...]”³⁶. Jednym z najtragiczniejszych przykładów zaburzonych relacji rodzinnych, niszczących umysł i duszę dziecka, a potem już dorosłej osoby, był przypadek samobójstwa rozszerzonego 26-letniej matki i jej 3-letniego dziecka w maju 2021 r.³⁷

W polskim prawie rodzinnym konieczna jest rzeczystwa – a nie kolejna i pozorna – nowelizacja prawa materialnego (kodeks rodzinny i opiekuńczy), która w sposób faktyczny podniesie prawa i dobro dziecka na możliwie najwyższy poziom ochrony prawnej w sytuacji rozpadu jego rodziny³⁸. Zmiana ta powinna polegać na zmianie przepisów prawa materialnego i prawa procesowego w kierunku wprowadzenia opieki naprzemiennej wszędzie tam, gdzie jest to możliwe, aby tym samym zapewnić rodzicom realizację najważniejszych praw w życiu człowieka, tj. praw rodzicielskich, które nie tylko wyrażają się jako prawny obowiązek rodzica, ale które powinny być szczególnie chronione przez system prawny³⁹.

³⁶ Cyt. za: A. Czabański, J. Mariański, *Problematyka samobójstw w ujęciu Marii Jarosz*, „Teologia i Moralność” 2018, vol. 13, nr 2 (24), s. 213, <https://doi.org/10.14746/tim.2018.24.2.13>.

³⁷ M. Konieczna, *Od rozvodu rodziców miała myśli samobójcze. Po 18 latach zabiła własne dziecko*, <https://radiopoznan.fm/informacje/pozostale/psychiczna-rana-z-dziecinstwa-popchnela-matke-do-zabojstwa-dziecka?fbclid=IwAR1rnoi6E8gR1XNR1KL7iH7S8xQzEvJOhApCQnfpIHJG6yHqadLYBWN> [dostęp: 5.05.2021]: „26-letnia Magdalena C., która przyznała się do odebrania życia trzyletniej córce, była bezrobotna. Mieszkała z matką, od rozvodu rodziców, oprócz myśli samobójczych, miewała epizody samookaleceń”.

³⁸ Por. D. Szenkowski, *Zagubiony wymiar „dobra dziecka” w sądach rodzinnych. Prawne i pozaprawne przyczyny niskiej jakości prawa rodzinnego*, w: *Współczesne ojcostwo. Konteksty kulturowe, pedagogiczne i prawne*, red. E. Ogrodzka-Mazur, G. Błahut, T.B. Chmiel, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016, s. 65–92. Obecnie koalicja rządząca stosuje politykę „kupowania” głosów wyborczych za pomocą programów socjalnych typu „pieniądze na dziecko i za urodzenie dziecka”, ponieważ program 500+ nie przyniósł oczekiwanych rezultatów.

³⁹ Przykład brzmienia nowych przepisów o władzy rodzicielskiej: „art. 58 § 1. W wyroku orzekającym rozwód sąd, uwzględniając dobro i prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, ustala pieczę rodziców nad wspólnym małoletnim dzieckiem, orzekając, że dziecko będzie przebywać pod ich pieczę w równych okresach czasu (opieka równoważna). Każdy z rodziców ponosi koszty utrzymania dziecka, gdy małoletni jest pod jego pieczę. Rodzice mogą ustalić inny podział wspólnej pieczy wykonywanej nad dzieckiem (opieka nierównoważna). § 1a. W przypadku, gdy wspólna piecza rodziców nie może być wykonywana w równych okresach czasowych, sąd na wniosek rodzica, który tej pieczy nie może wykonywać, ustala mu okres pieczy, o jaki on wnioskuje. Każdy z rodziców ponosi koszty utrzymania dziecka, gdy małoletni jest pod jego pieczę. Rodzic, u którego dziecko przebywa w dłuższym okresie pieczy, może żądać dopłaty alimentacyjnej proporcjonalnej do kosztów utrzymania dziecka, wynikają-

Nie ma żadnego racjonalnego, psychologicznego bądź moralnego (czy etycznego) uzasadnienia, aby ustawodawca osłabiał rodzinę, a tym samym i prawa dziecka, tylko dlatego, że nastąpił rozpad jego rodziny. Ustawodawca powinien wprowadzić bezwzględną penalizację naruszenia prawa dziecka do bycia wychowywanym przez matkę i ojca w sytuacji rozłącznego życia jego rodziców, które zawiera się też w prawach jego rodziców (sic!), ponieważ truizmem jest twierdzenie, że „Dzieci są wiosną rodziny i społeczeństwa, nadzieją, która ciągle kwitnie, przyszłością, która bez przerwy się otwiera”⁴⁰, są radością samą w sobie, która każdego dnia daje nam – rodzicom – poczucie spełnienia naszego odwiecznego, rodzicielskiego „obowiązku”, wypełnionego bezwarunkową miłością do własnego dziecka. Wówczas konstytucyjna ochrona rodzicielstwa przestanie być martwym przepisem prawa w Polsce, ponieważ obecnie Konstytucja RP w ogóle nie chroni dziecka i jednego z rodziców w tej trudnej dla nich sytuacji, jaką jest przemoc alienacji rodzicielskiej często występująca w chwili rozpadu rodziny⁴¹.

cej z różnicy czasu okresów pieczy u rodziców”. Analogicznie, art. 107 k.r.o. Jest to propozycja autora niniejszego artykułu.

⁴⁰ Jan Paweł II, *Dzieci są wiosną rodziny i społeczeństwa*, Jubileusz Rodzin 14.10.2000 r., www.opoka.org.pl, cyt. za: D. Szczęch: *Ochrona praw dziecka w konwencjach międzynarodowych*, s. 49, <https://docplayer.pl/4749013-Ochrona-praw-dziecka-w-konwencjach-miedzynarodowych.html> [dostęp: 27.10.2021]. Przykładem penalizacji naruszenia prawa opieki rodzica bądź opiekuńcza prawnego może być dodanie art. 207a: „§ 1. Kto poprzez alienację rodzicielską dziecka uniemożliwia, utrudnia bądź pozbawił osobę uprawnioną wykonywania osobistej opieki nad dzieckiem do 15. roku życia w wymiarze czasowym do 10 dni, ustalonej orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem albo innym organem lub inną umową, podlega karze pozbawienia wolności od 3 do 5 lat. § 2. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 pozbawił osobę uprawnioną wykonywania osobistej opieki nad dzieckiem do 15. roku życia w wymiarze czasowym powyżej 10 dni, ustalonej orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem albo innym organem lub inną umową, podlega karze pozbawienia wolności od 4 do 5 lat. § 3. Kto, poprzez psycho-manipulację dziecka, negatywnie nastawia małoletniego przeciwko rodzicowi bądź opiekunowi prawnemu, podlega karze pozbawienia wolności od 3 do 5 lat. § 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1, § 2 lub § 3 następuje na wniosek pokrzywdzonego. § 5. Nie podlega karze sprawca przestępstwa określonego w § 1, § 2 lub § 3, jeśli pokrzywdzony w terminie do 30 dni wycofa swój wniosek o ukaranie sprawcy”. Do słownika objaśnień ustawowych kodeksu karnego dodano by ustaloną definicję alienacji rodzicielskiej i psychomanipulacji. Należałoby tym samym dokonać również korekty art. 211 k.k., ponieważ penalizacja alienacji rodzicielskiej wyczerpuje znamiona przemocy psychicznej i naruszenia prawa opieki. Pokrzywdzonymi są tutaj dziecko i rodzic. Jest to propozycja autora niniejszego tekstu. Zob. także M. Pomarańska-Bielecka, *Kryminalizacja zjawiska alienacji rodzicielskiej – aktualnie obowiązujący stan prawny i propozycje zmian*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2021, vol. 20, no. 1, s. 138–158, <https://www.dziekokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/793/644> [dostęp: 2.11.2021].

⁴¹ Por. *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, C.H. Beck, Warszawa 2016: „W orzecznictwie TK zauważono, że realizacja prawa do ochrony życia rodzinnego zakłada harmonijne ukształtowanie stosunków rodzinnych dla dobra wszystkich jej członków, przy szczególnym uwzględnieniu dobra dziecka jako wartości o podstawowym znaczeniu konstytucyjnym. Prawna ochrona życia rodzinnego powinna więc »stwarzać optymalne

Bibliografia

- Alienacja rodzicielska – forma przemocy, która niszczy psychikę dziecka*, <https://alienacja-rodzicielska.pl/alienacja-rodzicielska-forma-przemocy-ktora-niszczy-psychike-dziecka> [dostęp: 6.06.2021].
- Cabalski M., *Przemoc stosowana przez kobiety*, Impuls, Kraków 2017.
- Courage K., *New Study Finds Little Misuse of Parental Alienation Arguments in Child Custody Cases*, <https://natsci.source.colostate.edu/new-study-finds-little-misuse-of-parental-alienation-arguments-in-child-custody-cases> [dostęp: 3.06.2021].
- Cudak S., *Znaczenie więzi emocjonalnych w rodzinie dla prawidłowego funkcjonowania dzieci*, „Pedagogika Rodziny” 2012, nr 2 (4), s. 31–39.
- Czabański A., Mariański J., *Problematyka samobójstw w ujęciu Marii Jarosz*, „Teologia i Moralność” 2018, vol. 13, nr 2 (24), s. 225–241, <https://doi.org/10.14746/tim.2018.24.2.13>.
- Czerederecka A., *Rozwód a rywalizacja o opiekę nad dziećmi*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Domańska J.M., *Teoretyczne aspekty zjawiska samobójstw*, „Pedagogika” 2017, t. 26, nr 2, s. 187–201, [dx.doi.org/10.16926/p.2017.26.36](https://doi.org/10.16926/p.2017.26.36).
- Fałszywe oskarżenia o molestowanie*, 9.11.2011, <https://kobieta.wp.pl/falszywe-oskarzenia-o-molestowanie-5982430628250753a> [dostęp: 3.06.2021].
- Gajewski R., *Plaga samobójstw w Małopolsce. Życie odbierają sobie nawet dzieci*, Sądeczanin info, 7.10.2021, https://sadczezanin.info/wiadomosci/plaga-samobojstw-w-malopolsce-zycie-odbieraja-sobie-nawet-dzieci?fbclid=IwAR0FsFT99vVaUyHxDLrF_RUWYvlu00ojx5YBRxvASQf4Y15kNCHSX1-pv14 [dostęp: 12.10.2021].
- Grygiel B., *Samobójstwa nieletnich: Polska na drugim miejscu w Europie*, Focus, 8.05.2019, <https://www.focus.pl/artykul/samobojstwa-nieletnich-polska-na-drugim-miejscu-w-europie> [dostęp: 30.09.2021].
- Grzelak K., *W roku pandemii wzrosła liczba samobójstw wśród dzieci. Polska policja pokazuje tragiczne statystyki*, Focus, 8.03.2021, <https://www.focus.pl/artykul/w-roku-pandemii-wzrosla-liczba-samobojstw-wsrod-dzieci-polska-policja-pokazuje-tragiczne-statystyki> [dostęp: 6.06.2021].
- Holewińska-Łapińska E., *Sędziowska ocena efektywności stosowania przepisów dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem (art. 598¹⁵–598²⁰ k.p.c.) w świetle wyników badania ankietowego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2016.

warunki dla rozwoju dziecka pod pieczę rodziców” (zob. wyrok TK z 16 lipca 2007 r., SK 61/06, OTK-A 2007, nr 7, poz. 77). Dwa orzeczenia sądowe, jedno z 31 lipca 2019 r. (z Myszkowa, III Nsm 467/18), drugie z 31 marca 2021 r. (z Kartuz, III Nsm 120/18), dają „światło nadziei” na poprawę życia dzieci podlegających prawu polskiemu – w sytuacji rozpadu ich rodziny, co świadczy, że nawet przy bardzo wadliwej legislacji sąd może uszanować prawo dziecka do życia z obojgiem rodziców w sposób niedyskryminujący dziecko i jednego z rodziców. W obu przypadkach sądy orzekły o pieczy naprzemiennej (równoważnej), mimo że każdy z rodziców chciał wyłącznego wykonywania władzy rodzicielskiej nad wspólnym dzieckiem, z żądaniem ograniczenia tej władzy drugiemu rodzicowi. Sąd jednak uszanował równość rodziców oraz prawo dziecka do obojga rodziców w sytuacji rozpadu rodziny. Takie postępowanie powinno być standardem w Polsce.

- <https://education.parentalalienation.eu/pa-online-2020-parents> [dostęp: 3.06.2021].
- <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/iii-nsm-180-15-postanowienie-sadu-rejonowego-w-kepnie-522609986> [dostęp: 6.06.2021].
- <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zamachy-samobojcze/63803,Zamachy-samobojcze-od-2017-roku.html> [dostęp: 27.10.2021].
- Informacja o działalności Rzecznika Praw Dziecka za rok 2013 oraz uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka*, 2014, https://brpd.gov.pl/sites/default/files/informacja_rpd_2013.pdf [dostęp: 5.10.2021].
- Informacja o działalności Rzecznika Praw Dziecka za rok 2015 oraz uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka*, 2016, https://brpd.gov.pl/sites/default/files/informacja_za_rok_2015.pdf [dostęp: 5.10.2021].
- Jantos M., *Samobójstwa dzieci i młodzieży*, https://www.krakow.pl/aktualnosci/243736,30,komunikat,samobojstwa_dzieci_i_mlodziezy.html?_ga=2.119528905.1334795245.1604434089-2141711462.1600248508 [dostęp: 30.09.2021].
- Konieczna M., *Od rozwodu rodziców miała myśli samobójcze. Po 18 latach zabiła własne dziecko*, <https://radiopoznan.fm/informacje/pozostale/psychiczna-rana-z-dziecinstwa-popchnela-matke-do-zabojstwa-dziecka?fbclid=IwAR1rnoi6E8gR1XNR1KL7iH7S8xQzEvJOhApCQnfkpIHJG6yHqadLYBWN> [dostęp: 5.05.2021].
- Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Michalik J., *Popelnili samobójstwo, bo nie mieli za co żyć. Śmiertelne żniwo koronakryzysu*, *Sądcezanin info*, 4.08.2021, <https://sadeczanin.info/wiadomosci/popelnili-samobojstwo-bo-nie-mieli-za-co-zyc-smiertelne-zniwo-koronakryzysu> [dostęp: 10.10.2021].
- Pieńkowski M., *Rozwód i piekło pomówień*, *Rzeczpospolita*, 30.05.2014, <https://www.rp.pl/arttykul/1113868-Rozwod-i-pieklo-pomowien.html> [dostęp: 3.06.2021].
- Pomarańska-Bielecka M., *Kryminalizacja zjawiska alienacji rodzicielskiej – aktualnie obowiązujący stan prawny i propozycje zmian*, „*Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*” 2021, vol. 20, no. 1, s. 138–158, <https://www.dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/793/644> [dostęp: 2.11.2021].
- Sieroty sądowe*, „PRIME” 2012, nr 12, s. 7–11.
- Stojanowska W., *Władza rodzicielska pozamałżeńskiego i rozwiedzionego rodzica. Studium socjologiczno-prawne*, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2000.
- Szczepańska A., Klinger K., *Dzieci w psychicznej rozsypce. Liczba najmłodszych z problemami psychicznymi rośnie w zaskakującym tempie*, *Gazeta Prawna*, 5.03.2018, <https://serwis.gazetaprawna.pl/zdrowie/arttykuly/1108730,liczba-dzieci-z-problemami-psychicznymi.html> [dostęp: 30.05.2021].
- Szczęch D., *Ochrona praw dziecka w konwencjach międzynarodowych*, s. 42–49, <https://docplayer.pl/4749013-Ochrona-praw-dziecka-w-konwencjach-miedzynarodowych.html> [dostęp: 27.10.2021].
- Szenkowski D., *Pluralizm wartości a wola i racjonalność ustawodawcy – konflikt aksjologiczny w systemie i stosowaniu prawa*, w: *Przemoc w polityce. Polityk i jego emancjacje*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 2010, s. 181–201.

- Szenkowski D., *Władza rodzicielska na tle konfliktów aksjologicznych – niektóre uwagi de lege lata i de lege ferenda. Czy polskie prawo chroni dobro dziecka?*, w: *Władza rodzicielska. Wybrane zagadnienia regulacji i praktyki prawnej*, red. P.A. Gryguć, K. Kuryłowicz, A. Pawełko, E. Szachniewicz, Temida 2, Białystok 2020, s. 231–255.
- Szenkowski D., *Zagubiony wymiar „dobra dziecka” w sądach rodzinnych. Prawne i pozaprawne przyczyny niskiej jakości prawa rodzinnego*, w: *Współczesne ojcostwo. Konteksty kulturowe, pedagogiczne i prawne*, red. E. Ogrodzka-Mazur, G. Błahut, T.B. Chmiel, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016, s. 65–92.
- Szenkowski D., *Zasada fair trial w kontekście prawa do obrony i kontroli instancyjnej w postępowaniu przed sądem II instancji na przykładzie spraw rodzinnych i opiekuńczych w Polsce*, w: *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 387–411.
- Szulc A., *Falszywe oskarżenia o pedofilię*, Newsweek, 9.11.2015, <https://www.newsweek.pl/polska/kobiety-wykorzystuja-oskarzenia-o-pedofilie-przeciwko-partnerom/ngjbvcg> [dostęp: 3.06.2021].
- Tański M., *Sytuacja psychologiczna dziecka rozstających się rodziców*, Centrum Mediacji Partners Polska, Warszawa 2016.
- Wystąpienie generalne Rzecznika Praw Dziecka do Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 kwietnia 2017 r. (sygn. GAB.422.5.2017.BS), http://bip.brpd.gov.pl/sites/default/files/wyst_2017_04_21_alienacja.pdf [dostęp: 6.06.2021].
- Zalewska S.L., *Wartości we współczesnej rodzinie. Pomiędzy deklaracją a czynem*, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2017, s. 183–198, <https://doi.org/10.14746/sr.2017.1.1.15> [dostęp: 6.06.2021].
- Żak P., Brysacz P., *Rozwód z molestowaniem w tle*, Charaktery, 27.07.2016, <https://charaktery.eu/arttykul/rozwod-z-molestowaniem-w-tle> [dostęp: 3.06.2021].

mgr DARIUSZ SZENKOWSKI

e-mail: dariusz.szenkowski@gmail.com

Mgr, absolwent UMK w Toruniu, prawnik współpracujący z organizacjami pozarządowymi i różnymi kancelariami prawniczymi w Polsce, uczestnik wielu posiedzeń komisji sejmowych i senackich w latach 2013–2019 procedujących zmiany prawa rodzinnego. Brał czynny udział w ponad 20 konferencjach o prawie rodzinnym w latach 2015–2021, był uczestnikiem w spotkaniach w Ministerstwie Sprawiedliwości na temat spraw rodzinnych (2015–2019).

LLM, who graduated from the Nicolaus Copernicus University in Toruń is a lawyer cooperating with non-governmental organisations and various law firms in Poland. He participated in many sessions of parliamentary and senate committees during 2013–2019, mainly in the field of changes of family law. And has been active participation in over 20 conferences on family law in 2015–2021, as well as in meetings at the Ministry of Justice, in family matters (2015–2019).